

әл-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
Экономика және бизнес жоғары мектебі
Бизнес технологиялар кафедрасы

Логистика жүйесіндегі тәуекелдерді басқару

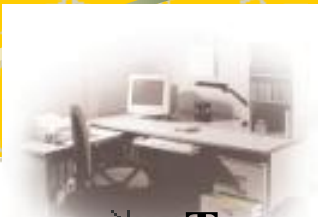
(пәні)

3 дәріс :
Тәуекелдерді жіктеу

дәріс жоспары :

1. Тәуекел түрлері
2. Тәуекелдерді жіктеу
3. Кәсіпкерлік тәуекел
4. Несиелік тәуекел

☀ **Таза тәуекелдер** теріс немесе нөлдік нәтиже алуға мүмкіндік береді. Тәуекелдердің мұндай түрлеріне: табиғи, экологиялық, саяси, көліктік және коммерциялық тәуекелдер (мүліктік, өндірістік, сауда) жатады.

☀ **Алыпсатарлық тәуекелдер** оң және теріс нәтижелерді алу мүмкіндігімен сипатталады. Тәуекелдердің бұл түрлері коммерциялық тәуекелдердің бір бөлігі болып табылатын қаржылық тәуекелдерді қамтиды.

☀ **Қаржы тәуекелі** - бұл, бір жағынан, қауіптіліктің барынша мүмкін ресурсын немесе ресурстарды ұтымды пайдаланудан кірісті толық алу мүмкіндігін, екінші жағынан, тәуекел есебінен қосымша пайда алу мүмкіндігін айыру мүмкіндігі. Алайда қаржы тәуекелі алыпсатарлық тәуекел тобына жатады, өйткені осы қызмет түрімен залал немесе пайда байланысты болуы мүмкін.

1. Тәуекел мәні, мазмұны және түрлері

- ✦ Қаржылық тәуекел кәсіпорынның қаржы институттарымен (банктермен, қаржылық, инвестициялық, сақтандыру компанияларымен, биржалармен және т.б.) өзара қарым-қатынасы процесінде туындайды.).
- ✦ Қаржы тәуекелінің туындау себептері инфляциялық факторлар, банктік есеп айырысу ставкаларының өсуі, бағалы қағаздар құнының төмендеуі және т.б. болып табылады.
- ✦ Қаржылық тәуекелдер екі түрге бөлінеді:
 - ✦ 1) ақшаның сатып алу қабілеттілігіне байланысты тәуекелдер;
 - ✦ 2) Күрделі салымдарға байланысты тәуекелдер (инвестициялық тәуекелдер).
- ✦ Ақшаның сатып алу қабілеттілігіне байланысты тәуекелдер тәуекелдердің мынадай түрлерін қамтиды: инфляциялық және дефляциялық тәуекелдер, валюталық тәуекелдер және өтімділік тәуекелі.

- ☀ **Инфляция** - ақшаның құнсыздануы, ал бағалар өседі.
- ☀ **Дефляция** - бағаның төмендеуінен және ақшаның сатып алу қабілетінің артуынан көрінетін инфляция үшін теріс процесс.
- ☀ **Инфляциялық тәуекел** - инфляцияны арттыру кезінде нақты сатып алу қабілетінің өсуі нәтижесінде алынатын ақшалай табыстардың тез құнсыздану тәуекелі. Бұл жағдайда кәсіпкер нақты шығындарға тап болады.
- ☀ Егер дефляциялық тәуекел - дефляция өссе, онда баға деңгейі төмендейді, экономикалық жағдай нашарлайды, ал кірістер азаяды.
- ☀ Сыртқы экономикалық, кредиттік және өзге де валюталық операцияларды жүзеге асыру кезіндегі валюталық тәуекелдер бір шетел валютасының айырбас бағамының басқа валюта бағамына арақатынасының өзгеруіне байланысты валютаны жоғалту тәуекелімен түсіндіріледі.

☀ **Өтімділік тәуекелі** - тұтыну құны мен сапа бағасының өзгеруі салдарынан бағалы қағаздарды немесе басқа тауарларды сату кезіндегі ықтимал шығындарға байланысты тәуекелдер.

☀ Инвестициялық тәуекелдер мынадай ішкі жүйелік тәуекелдерді қамтиды:

- ☀ 1) жіберілген пайда тәуекелі;
- ☀ 2) кірістіліктің төмендеу тәуекелі;
- ☀ 3) тікелей қаржылық шығындар тәуекелі.

☀ **Жіберілген пайда тәуекелі** - белгілі бір шараларды (мысалы, сақтандыру, хеджирлеу, Инвестициялар және т.б.) орындамау нәтижесінде жанама (қосымша) қаржылық шығындар (бұрын алынған кірістер) тәуекелі.

☛ **Пайыздық тәуекелдерге** берілген кредиттер бойынша ставкалардан қарыз қаражаты бойынша пайыздық ставкалардың асып кетуі нәтижесінде коммерциялық банктердің, кредиттік ұйымдардың және инвестициялық институттардың жоғалту тәуекелдері кіреді. Пайыздық тәуекелдер сондай-ақ акциялар, облигациялар, сертификаттар және бағалы қағаздар нарығындағы басқа да пайыздық мөлшерлемелердің өзгеруінен инвесторлардың жоғалу тәуекелін қамтиды.

☛ Нарықтық пайыздық ставканың ұлғаюы бағалы қағаздардың биржалық құнының, әсіресе тұрақты пайыздық облигациялардың төмендеуіне әкеледі.

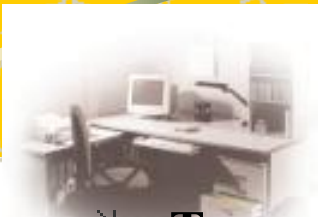
☛ Пайыздық ставкалардың артуы нәтижесінде төмен тұрақты пайыздық ставка бойынша шығарылған және эмиссия шарттарында Эмитент уақтылы қабылдаған бағалы қағаздарды жаппай есептен шығару басталуы мүмкін.

- ☛ **Несие тәуекелі** - қарыз алушы негізгі борыш пен кредитормен байланысты пайыздарды төлемей қалатыны тәуекелі.
- ☛ **Кредиттік тәуекел** сондай-ақ борыштық бағалы қағаздарды шығарған эмитент кредит бойынша пайыздарды немесе борыштың негізгі сомасын төлей алмайтын жағдайларды да қамтиды.
- ☛ Сонымен қатар, кредиттік тәуекел түрлі тікелей қаржылық шығындар болуы мүмкін. Тікелей қаржылық шығындар тәуекелі мынадай түрлерді қамтиды: валюталық тәуекел, селективті тәуекел, банкроттық тәуекелі және кредиттік тәуекел.
- ☛ **Биржалық тәуекелдер** - бұл биржалық операциялардан болатын шығындар тәуекелі. Мұндай тәуекелдерге: коммерциялық мәмілелер бойынша төлемеу тәуекелі, брокерлік фирманың комиссиялық алымдарды төлемеу тәуекелі және басқалары жатады.

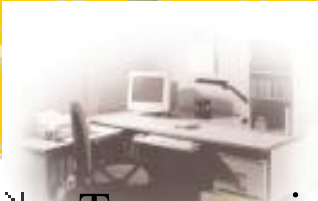
- ✿ **Селективтік тәуекелдер** (латын тілінен *selectio* – таңдау, сұрыптау) – инвестициялық портфель қалыптастырудағы басқа бағалы қағаздармен салыстырғанда инвестициялау үшін бағалы қағаздардың түрін, капитал салымының әдісін дұрыс емес таңдау тәуекелі.
- ✿ **Банкроттық тәуекелі** өзімен бірге капитал салымының әдісін дұрыс емес таңдау, кәсіпкердің меншікті капиталын толық жоғалту және өзіне алған міндеттемелер бойынша есептесе алмау нәтижесінде туындайтын қауіпті ұсынады. Нәтижесінде кәсіпкер банкротқа ұшырайды.
- ✿ Шетелдік тәжірибеде капитал салымы тәуекелін саналы анықтау әдісі ретінде ықтималдық теориясы ұсынылады.
- ✿ Бұл әдіс инвестициялық жобаның өткен мерзімдегі нәтижелермен байланысты ықтималды болашақтағы ақшалай ағымдарын нақты анықтауға мүмкіндік береді. Егер капитал салымы жобасы бірінші мерзімде қабылданатын болса, онда келесі мерзімдерде ол қабылдануы мүмкін.

☀ Тәуекел түрлерін анықтау

- ☀ 1. материалдық залал - бұл өндіріс шығындары немесе жобада көзделмеген материалдық объектілердің, бұйымдардың, материалдардың, шикізаттардың тікелей жоғалуы.
- ☀ 2. жұмыс уақытының жоғалуы, табиғи апат немесе күтпеген жағдайлар салдарынан жұмысқа зиян келтіру - егер бұл орын алса.
- ☀ 3. қаржылық шығындар ақшалай шығындармен тікелей байланысты: төлемдер, алымдар, мерзімі өткен несиелерді өтеу, қосымша салықтар және т.б.
- ☀ 4. уақытты жою - бұл бизнес жобалау уақыты аяқталғаннан кейін қалады.
- ☀ 5. зиян түрлері - бұл адамдардың денсаулығы мен өміріне, қоршаған ортаға және кәсіпкердің беделіне нұқсан келтіру жағдайлары.

2. Тәуекелдерді жіктеу

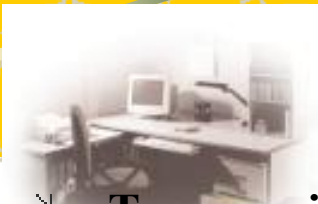

- ✦ Тәуекелдің жіктелуі және басқа ықтимал зақымдану көздері, дисплейде пайда болатын белгілердің мөлшері, жиілігі және пайда болу уақыты, сақтандыру дәрежесі және болжамдылығы, олардың өмірінің әр түрлі аймақтарына қауіптің сипаты.
- ✦ Күтілетін тәуекел сипаты бойынша тәуекелдерді жіктеу жеке түрлерге бөлінеді. Бұл жасанды, табиғи және аралас тәуекелдер.
- ✦ Тәуекелдің көріністерін олардың бағыттарына бөлуге болады: экологиялық, саяси, әлеуметтік, коммерциялық және кәсіби.
- ✦ Артықшылықтар сыртқы (нарықтық) және ішкі (арнайы) болып бөлінеді: әр түрлі аралықта мүмкін болатын тәуекел көздері туралы.
- ✦ Тәуекел түріндегі елеулі капитал шығындарының экономикалық мүмкіндіктері: ықтимал шығындар мен көрінетін қаржылық шығындардан алынатын пайданың жиынтығы тәуекелдерге бөлінеді және т.б.
- ✦ Оның үстіне, бұл тәуекелдер өте маңызды деңгейде бөлінеді. Тәуекелдер қолайлы, сыни немесе апатты болуы мүмкін

3. Кәсіпкерлік тәуекелдің мәні мен түрлері

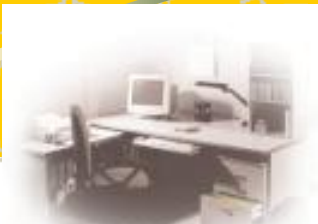

- ☀ Нарық жағдайында тәуекел - бизнестің негізгі элементі. Атап айтқанда, бизнестегі белгісіздік, сенімсіздік, сенімсіздік, болжамдылық тәуекелі табысқа кедергі болуы мүмкін. Кәсіпкерлік туралы заңға сәйкес кәсіпкерлік өзінің тәуекеліне, кәсіпорынның ұйымдық-құқықтық нысаны шеңберіндегі мүліктік жауапкершілікке негізделген.
- ☀ Нарық жағдайында тәуекелдерді төмендетудің бірнеше әдісі бар:
- ☀ - бизнес-жобаны әзірлеу үшін білікті кеңесшілер мен мамандарды тарту; жобалаудан бұрын ықтимал проблемаларды жеңу мүмкіндігі;
- ☀ - өндірілетін өнімге сұранысты болжау;
- ☀ - тәуекелдерді жобаға қатысушылар арасында бірлесіп бөлу;
- ☀ - сақтандыру;
- ☀ - күтпеген шығындарды жабу үшін қажетті қаражат желісін ұстау.

- ☀ **Тәуекелдің бірнеше түрлері бар:** өндірістік, коммерциялық, қаржылық, инвестициялық және нарықтық.
- ☀ **Өндірістік тәуекел.** Бұл өнімнің өндірісі мен сатылуына байланысты. Бұл тәуекелге өнімнің белгіленген көлемі мен оны сату ставкасының өзгеруі, материалдық және еңбек шығындарының шектен тыс шығындары жатады. Тікелей әсер ету - нарықтық бағалардың төмендеуі, бас тарту, мелиорация және т.б.
- ☀ **Коммерциялық тәуекел** - кәсіпкер нарықта сатып алынған тауарларды сатады. Коммерциялық келісімшарт жағдайында бағаны төмендету және тауарларды сату кезінде туындаған қосымша шығындар ескерілуі керек.
- ☀ **Қаржылық тәуекел** - қаржылық кәсіпкерлік бизнесте пайда болады.
- ☀ **Инвестициялық тәуекел** өзіндік және сатып алынған бағалы қағаздардың құнсыздануы болуы мүмкін.
- ☀ **Нарықтық тәуекел** нарықтағы ұлттық валютаның пайыздық мөлшерлемесінің немесе шетелдік келісімшарттық серіктестердің бағамының өзгеруімен байланысты.

4. Несиелік тәуекелдерді басқару жүйесінің негізгі элементтері

- * несиелік қызметті ұйымдастыру;
- * шектерді белгілеу;
- * несиелік ұсынысты бағалау және қарыз алушының несиелік қабілетін бағалау;
- * несиелік тәуекел дәрежесіне негізделген несиелік рейтингтерді белгілеу және оларды белгіленген шектермен салыстыру;
- * несиелердің мүмкін шығындарын ескере отырып, сыйақы мөлшерін анықтау;
- * несиелік шешімдер қабылдау кезінде сауатты бөлу - несиелік авторизация;
- * несиелік мониторинг;
- * несиелік портфельді басқару;
- * проблемалы несиелерді қалпына келтіру.

- ☀ Кез-келген банктік несие белгіленген мөлшерде (лимитте) беріледі. Несие сомасын шығындар, өнімнің, ауылшаруашылық өнімдерінің өндірісі мен өтімділігі, оларды қайта өңдеу және басқа шығындарды ескере отырып, материалдық ресурстарды қалыптастыру қажеттілігін зерттеу негізінде банк қарыз алушымен бірге анықтайды.
- ☀ Әр қарыз алушыға арналған несие мөлшері әртүрлі нұсқаларға байланысты.
- ☀ **Біріншіден**, қарыз алушыға берілген несие мөлшері оның өтінішіне байланысты. Алайда, бұл өтінімдегі несие сомасы несиені қайтарудың нақты мүмкіндігіне, сондай-ақ банктің нақты есептеулеріне сәйкес келмеуі мүмкін.

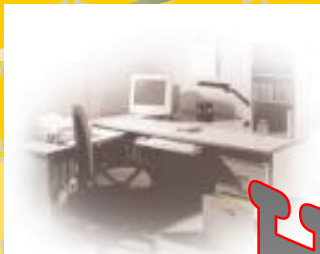

- ☀ **Екіншіден**, несие мөлшері экономикалық жағдайларға байланысты, оның ішінде:
- ☀ * қарыз алушының төлем айналымындағы айырма сомасы;
- ☀ * нақты несиелік қорлар және олардың өтімділік деңгейі;
- ☀ * маржа деңгейі;
- ☀ * несиелік тәуекел дәрежесі және банктің клиентке деген сенімділігі;
- ☀ * банктегі ресурстардың саны және т.б.

Әдебиеттер тізімі :

1. Улучшение качества продукции, продукции, ресурсов: учеб. пособие / В.В. Ефимов - М.: КНОРУС, 2010. - 240 с.
2. Управление проектами: учеб. пособие / А.Г. Ивасенко, Я.И. Никонова -Ростов н/Д: Фениес, 2009. - 330 с.
3. Рыхтикова Н.А. Анализ и управление рисками организации / Н.А. Рыхтикова - М.: ФОРУМ, 2013. - 240 с.
4. Википедия, «Риск, неопределённость и прибыль»
5. Научная статья по специальности «Экономика и бизнес»: Анализ взаимосвязи понятий «риск» и «неопределенность»

Назарларыңызға
рахмет

